

Inventering av kända hänggräslokaler

Claes Hammarsjö och Ulf Zethraeus

Inledning

Föreningen Norrbottens Flora fick av Länsstyrelsen sommaren 2004 i uppdrag att inventera sex kända hänggräslokaler. Uppdraget var ett led i det åtgärdsprogram som har utarbetats av Elisabet Långström vid Uppsala Universitet. Hänggräset eller älvhänggräset *Arctophila fulva* var. *Pendulina* är endemisk för Bottenviken och Torneälven. Arten har gått starkt tillbaka och tillhör hotkategorin ”akut hotad” (CR). Kommande år skall enligt åtgärdsprogrammet de inventerade lokalerna bli föremål för olika bevarandeåtgärder, såsom slåtter, bete och utplantering. Dessutom skall gamla och utgångna lokaler också återbesökas. Att hänggräset är en art som håller på att försvinna ur vår flora har denna inventering gett ytterligare belägg för.

Under tiden 2004-08-09 till och med 08-12 besöktes de aktuella sex lokalerna. Utöver uppdraget besöktes även en gammal lokal på Laitakaari i Haparanda skärgård. Inventeringen genomfördes av Clars Hammarsjö och Ulf Zethraeus.

I föreliggande rapport anges de olika lokalerna med såväl RUBIN- som GPS-koordinater. Förutom lokalernas storlek har även en beskrivning av dem lämnats. Vidare lämnas uppgifter om följeväxter samt ges kommentarer och förslag på skötselåtgärder. Lokalerna har numrerats i den ordning som de är besökta. Samtliga foton är tagna av Ulf Zethraeus.

I slutet av rapporten redovisas i punktform vissa frågeställningar och iakttagelser. En redovisning av tidsåtgång lämnas samt avslutningsvis lämnas tips på områden utöver de i åtgärdsprogrammet nämnda, vilka det kan vara av värde att senare besöka.

Omslagsbild: Älvhänggräs *Arctophila fulva* var. *pendulina*. Illustration Bo Mossberg.

HÄNGGRÄSPROJEKTET

SÖKNING ÅR 2004

1. Fynd i inre Törefjärden i anslutning till Töreälvens mynning.

Denna innersta del av Törefjärden är inte fullt en km² stor och mycket grund. Botten är som regel dyg med uppstickande stenblock. Genom uppgrundning och landhöjning har en hel del av kartans vattenyta blivit mad, kärr eller gungfly. Samtliga stränder i denna inre del undersöktes med en mycket grundgående båt.

Lokal 1:1

Töre församling: Töre älv, västra stranden, intill E4, alldeles N om bron

RUBIN-kod: 25M 5c 3706

Koordinat: 7328712 N / 1810603 E

Inventerad 2004-08-09 av Claes Hammarsjö och Ulf Zethraeus.

Lokalbeskrivning

Grusig, något blockig, svagt sluttande älvstrand. Hänggräset växer på en smal strandremsa nedanför en brantare slänt med gråal, björk och viden som skuggar lokalen.

Förekomsten täcker nära 20 m². Den är dryga metern bred och sträcker sig 15 m längs stranden, 6-20 m N om bron. Förekomsten går ned till 3 dm under högvattennivån, är sammanhängande men glesnar utåt ändarna. Hänggräset växer här i princip på mineraljord och saknar till större delen inblandning av andra kärlväxter.

I direkt anslutning till beståndet antecknades

Madrör	<i>Calamagrostis stricta</i>
Kabbleka	<i>Caltha palustris</i>
Norrlandsstarr	<i>Carex aquatilis</i>
Åkerfräken	<i>Equisetum arvense</i>
Höstfibbla	<i>Leontodon autumnalis</i>
Nordgröe	<i>Poa pratensis</i> ssp. <i>alpigena</i>
Ängssyra	<i>Rumex acetosa</i>
Vänderot	<i>Valeriana sambucifolia</i>

samt i vattnet utanför lokalen

Gräsnate	<i>Potamogeton gramineus</i>
Hybridpilblad	<i>Sagittaria natans</i> x <i>sagittifolia</i>
Igelknopp	<i>Sparganium emersum</i>

Kommentar

Lokalen är lättåtkomlig och parkering kan ske nära lokalen. Besöket gjordes vid lågvatten. Hänggräset verkade inte ha blommat under året, kanske på grund av beskuggningen.

Båda älvstränderna kontrollerades från båt upp till älvkröken 300 m ovanför lokalen utan att ytterligare hänggräs hittades. Älven är i sin nedre del klart näringsrik att döma av strand- och vattenvegetationens utveckling.

Skötsel förslag

Tag bort skuggande träd och buskar samt slå angränsande växtlighet. Den önskvärda arbetsinsatsen bedöms vara föga krävande.

Lokal 1:2

Töre församling: Töre älv, västra stranden, udden 100 m SO om E4

RUBIN-kod: 25M 5c 3606

Koordinat: 7328628 N / 1810697 E

Inventerad 2004-08-09 av Claes Hammarsjö och Ulf Zethraeus.

Lokalbeskrivning

Hänggräsbeståndet börjar 20-talet m SO om grusplanen, på betryggande avstånd från buskar och träd. Blockig, ävrig strand med sedimentblandning och en del virke (gamla stockar mm). Vid normalvatten står huvuddelen av beståndet i vatten.

Förekomsten är något fragmenterad. Närmast grusplanen fanns en grupp på 4 m² med 30 glest stående ex (sterila) utanför ett knappsävbälte med riklig nålsäv. Några meter åt NV var marken fastare och det förekom rikligt med norrlandsstarr.

10 m S därom fanns på ca 6 m² ett 50-tal glest stående, sterila ex, kullagda av högvatten och vågor. Konkurrens av topplösa, knappsäv och något norrlandsstarr. SV om denna grupp, nära ”stranden”, växte 70 ex på 4 m², hårt trängda av norrlandsstarr.

Längre ut, 5 m utanför (SO om) denna grupp, fanns lokalens största förekomst med 500 ex på 15 m². I stort sett samtliga omkullvräkt av vind och vågor (och bristande stöd till följd av att vattnet sjunkit undan?).

I och i anslutning till beståndet antecknades

Svalting	<i>Alisma plantago-aquatica</i> (ev mellanform till smalbladig svalting)
Kabbleka	<i>Caltha palustris</i>
Norrlandsstarr	<i>Carex aquatilis</i> (mycket riklig)
Sprängört	<i>Cicuta virosa</i>
Kråcklöver	<i>Comarum palustre</i>
Knappsäv	<i>Eleocharis palustris</i>
Nålsäv	<i>Eleocharis acicularis</i>
Topplösa	<i>Lysimachia thyrsiflora</i>

samt i vattnet utanför lokalen

Hybridpilblad	<i>Sagittaria natans x sagittifolia</i>
Säv	<i>Schoenoplectus lacustris</i> (har börjat invadera området, 1 klon)

Kommentar

En halv meter lågvatten rådde vid besöket. Inga ex verkade ha blommat detta år. Lokalen besöktes 1996 av Claes Hammarsjö. Då var hänggräset betydligt rikligare och växte även närmare dagens fastmark. Denna del av lokalen har grundats upp betydligt (bl a genom landhöjningen) och är nu nästan fast mark med ett tätt och mycket livskraftigt bestånd av norrlandsstarr.

Skötsel förslag

Angeläget att snarast slå området. Norrlandsstarr tränger hårt på och hänggräset har minskat påtagligt under senare år. Den lösa botten samt block och virke försvårar slåttern, men ytan är relativt begränsad. Norrlandsstarr måste hållas efter och säven bör utrotas. Bete är uteslutet. Lokal 1:2 och 1:3 är lättåtkomliga och parkering kan ske alldeles intill (viltstängslet vid E4 har en lättöppnad grind mot grusplanen).

Bild från lokal 1:2

Så här ser det ut. Det som förut var ett sammanhängande bälte av hänggräs är nu reducerat till några få strån som kämpar för sin överlevnad och ännu håller stånd mot det framträngande bältet av norrlandsstarr.

Bild från lokal 1:2

Det var lågt vattenstånd vid vårt besök. På de blottlagda partierna sågs fåtaliga grupper med hänggräs.

Töre församling:Töre älv, västra stranden, udden 100 m SO om E4
RUBIN-kod: 25M 5c 3606
Koordinat: 7328640 N / 1810680 E
Inventerad 2004-08-09 av Claes Hammarsjö och Ulf Zethraeus.

Lokalbeskrivning

Lokalen är snarast en del av lokal 1:2, men skiljer sig från denna i flera avseenden. Bland annat är den mer fastmarkspräglad och har mindre chans att bestå ens på kortare sikt.

Här, 20 m NV om lokal 1:2 och nära fastmarken, iaktogs några få liggande ex, även här utan vippor.

I anslutning till dessa exemplar antecknades utöver arterna på lokal 1:2

Smalbladig svalting	<i>Alisma "bottnica"</i>
Brunrör	<i>Calamagrostis purpurea</i>
Madrör	<i>Calamagrostis stricta</i>
Missne	<i>Calla palustris</i>
Flaskstarr	<i>Carex rostrata</i> (dominerande, har trängt undan norrlandsstarr till ett smalt bälte mot vattnet)
Vide	<i>Salix sp.</i>

Samt i vattnet utanför

Ålnate	<i>Potamogeton perfoliatus</i>
Hybridpilblad	<i>Sagittaria natans x sagittifolia</i>
Igelknopp	<i>Sparganium emersum</i>

Övrigt

Vattenståndet var en halv meter under det normala vid besöket.

Skötsel förslag

Tveksamt om några åtgärder kan ge önskad effekt. Lokalerna 1:2 och 1:3 direkt olämpliga för bete på grund av områdets ringa omfattning och genom att angränsande marker är olämpliga för bete. Kanske bäst att flytta samtliga exemplar för utplantering på annan plats.

Bild från lokal 1:3
De flesta exemplaren var kortvuxna och nedliggande

Lokal 1:4

Töre församling: inre Törefjärden, mitt på västra stranden

RUBIN-kod: 25M 5c 3406

Koordinat: 7328455 N / 1810689 E

Inventerad 2004-08-09 av Claes Hammarsjö och Ulf Zethraeus.

Lokalbeskrivning

Lokalen ligger i ett vegetationsfattigt stråk mellan de omfattande starr- och pilbladsbältena, dvs i själva strandkanten av ett svårframkomligt stort kärr- och gungflyområde. Beståndet är vitalt, står på dybotten, är 5-10 m långt och har en yta av 5-10 m². Plantorna hade ej gått omkull som på de närmast föregående lokalerna, antagligen på grund av att läget är relativt skyddat för vågsvall. Där fanns säkert 100 välvuxna ex, men utan vippor. De gick inte att nå för den grunda dybotten utanför och det oframkomliga gungflyet innanför. Vid normalvattenstånd bör det vara enkelt att nå lokalen med båt. I närheten har vass och kaveldun fått fäste.

! anslutning till beståndet antecknades

Norrlandsstarr	<i>Carex aquatilis</i>	(riklig i gungflyet)
Flaskstarr	<i>Carex rostrata</i>	

På grund av otillgängligheten antecknades inga fler arter

I vattnet närmast utanför lokalen sågs

Tretalig slamkrypa	<i>Elatine triandra</i>
Vekt braxengräs	<i>Isoetes echinospora</i>
Hybridpilblad	<i>Sagittaria natans x sagittifolia</i>
Sylört	<i>Subularia aquatica</i>

Dessutom noterades

Hårslinga	<i>Myriophyllum alterniflorum</i> (50 m ut)
-----------	---

Kommentar

Lokalen besöktes med båt. Vattenståndet var en halv meter under det normala vid beöket.

Skötselöverslag

Bestånden av vass, säv och kaveldun i närheten bör hållas efter så att de inte efterhand inkräktar på lokalen. De slås lämpligen (?) under vattenytan. Starren på gungflyet kan slås närmast lokalen, men en mer omfattande slåtter bör nog undvikas. Det kan göra att torvstranden riskerar att brytas sönder, vilket torde vara menligt för hänggräset. Mindre sannolikt, men dock tänkbart, är i stället att en sådan omfattande slåtter kanske är positiv för lokalen, genom att vegetationslöst underlag skapas. Det osäkra underlaget i gungflyet gör dock slåtter mycket besvärlig och tidsödande. Bete är helt otänkbart.

Lokalen är mycket svår att nå från land utan bör besökas med grundgående båt.

Lokal 1:5

Töre församling: inre Törefjärden, mitt på västra stranden

RUBIN-kod: 25M 5c 3306

Koordinat: 7328363 N / 1810671 E

Inventerad 2004-08-09 av Claes Hammarsjö och Ulf Zethraeus.

Lokalbeskrivning

Samma omgivande biotop som på lokal 1:4. Hänggräset växer 5 m ut i vattnet på grund dybotten utanför nålsävbältet. I strandkanten dominerar norrlandsstarr och knappsäv. Lokalen har en yta om 5 m² och omfattar ca 100 ex.. Förekomsten är gles; de flesta stråna var uppräta men inga vippor sågs.

Vid själva stranden överensstämde artsammansättningen med den på lokal 1:4. Enda antecknade art som tillkommer är

Nålsäv	<i>Eleocharis acicularis</i>
--------	------------------------------

På grund av gungflyets otillgänglighet antecknades inga fler arter

I vattnet närmast utanför lokalen noterades inga kärlväxter, men 50 m ut fanns

Smålånke	<i>Callitriche palustris</i>
Tretalig slamkrypa	<i>Elatine triandra</i>
Vekt braxengräös	<i>Isoetes echinospora</i>
Vattenbläddra	<i>Utricularia vulgaris</i>

Kommentar

Lokalen besöktes med båt. Vattenståndet var en halv meter under det normala vid beöket.

Skötselöverslag

Som framgår av beskrivningen är det tveksamt om några skötselåtgärder behövs. Lokalen kan endast slås från båt eller i badbyxor

Lokal 1:6

Töre församling: inre Törefjärden, på nordsidan av udden, 200 m V om västra huset

RUBIN-kod: 25M 5c 3209

Koordinat: 7328258 N / 1810933 E

Inventerad 2004-08-09 av Claes Hammarsjö och Ulf Zethraeus.

Lokalbeskrivning

Ute i vattnet på dybotten, ute i pilbladsbältet. Hänggräset täcker 10 m² men växer delvis mycket gles. De 70 upprätta, livskraftiga stråna saknade vippor. Konkurrensen från andra växter inskränkt till pilblad och små rosettväxter på botten.

På lokalen noterades

Tretalig slamkrypa *Elatine triandra*

Vekt braxengräs *Isoetes echinospora*

Hybridpilblad *Sagittaria natans x sagittifolia*

Sylört *Subularia aquatica*

Kommentar

Lokalen besöktes med båt. Vattenståndet var en halv meter under det normala vid beöket.

Skötsel förslag

Hänggräset verkar klara sig bra utan skötselinsatser.

I preventivt syfte bör dock närstående högre vegetation slås, från båt eller i badbyxor.

Bilder från lokal 1:6

Detta bestånd som stod ute i vattnet var relativt ohotat av övrig växtlighet.

Lokal 1:7

Töre församling: inre Törefjärden, udden V om Törehamn, östra delen av norra stranden

RUBIN-kod: 25M 5c 3211

Koordinat: 7328260 N / 1811142 E (bryggan).

Lokalen sträcker sig från 7328250 N / 1811100 E till 7328280 N / 1811250 E

Inventerad 2004-08-09 av Claes Hammarsjö och Ulf Zethraeus.

Lokalbeskrivning

Detta var den i särklass livskraftigaste lokal som sågs under inventeringsveckan. Förekomsten är mycket stor och vital med 1000-tals strån på en 150 m lång sträcka längs stranden.

A. Beståndets västra del, väster om en enkel båtbygga, har en yta på 50x5 m eller 200 m² med 1000-tals strån. Det växer på blandad dyg och fast botten och ansluter till en tomt. Förekomsten delas upp av en del blåsåvuggar men domineras i övrigt helt av hänggräset med mycket liten inblandning av andra arter. Hänggräset är här mycket vitalt och tränger successivt ut mot sjön. Anmärkningsvärd är dock blomningen. Av plantorna på dybotten hade bara 10 à 20 ex vippor, medan de på fast underlag hade blommat rikligt. Flertalet fertila strån låg dock ner.

Vid den västra änden finns en expansiv blåsåvförekomst. Upp mot land växer norrlandsstarr, men den utövar bara ett måttligt tryck på hänggräset. Alldeles ovanför lokalen vidtar tomten med gräsmatta, buskar och träd. Slänten ned från tomten har ett par meters fallhöjd ned mot beståndet, som växer på en mer avplanad yta med dy, mineraljord och sten samt en del block.

Området muddrades på 1960-talet. Hänggräsförekomsten ligger i stort sett nedanför muddermassorna, från vilka det fortfarande bör kunna sippra mineralhaltigt vatten ned över stora delar av lokalen. Utanför denna täcks botten av grund dy som mycket snart blir fast och bra att gå på.

I anslutning till hänggräset antecknades i denna västra del (med delvis steninmängd dybotten)

Nysört	<i>Achillea ptarmica</i>
Brunrör	<i>Calamagrostis purpurea</i>
Kärrbräsmå	<i>Cardamine pratensis</i> ssp. <i>paludosa</i>
Norrlandsstarr	<i>Carex aquatilis</i>
Sprängört	<i>Cicuta virosa</i>
Kärrdunört	<i>Epilobium palustre</i>
Åkerfräken	<i>Equisetum arvense</i>
Sjöfräken	<i>Equisetum fluviatile</i>
Älggräs	<i>Filipendula ulmaria</i>
Vattenmåra	<i>Galium palustre</i>
Topplösa	<i>Lysimachia thyrsoflora</i>
Sumpförgätmigej	<i>Myosotis laxa</i>
Revsmöblomma	<i>Ranunculus repens</i>
Sumpfräne	<i>Rorippa palustris</i>
Hästschräppa	<i>Rumex aquaticus</i>
Blåsåv	<i>Schoenoplectus tabernaemontani</i>
Vänderot	<i>Valeriana sambucifolia</i>

Samt i vattnet utanför

Hybridpilblad	<i>Sagittaria natans</i> x <i>sagittifolia</i>
---------------	--

B. Öster om bryggan kommer ett stenigare område med fastare botten och aningen större lutning. Här står träd och buskar betydligt tätare (annan tomtägare!) och närmare inpå hänggräset. Slänten/strandhaket ovanför är brantare än ovanför västra delen. Här växte hänggräset något glesare än västerut men blommade rikligt. Denna del av lokalen börjar 10 m Ö om bryggan och med en del avbrott sträcker den sig 100-talet meter österut fram till uddens spets. Även här iakttogs minst 1000-talet ex.

Hänggräset växer på detta område inte riktigt lika tätt som i väster. I början är förekomsten 3 m bred och går ut några meter i vattnet samt upp till eller något över normalvattenlinjen. Ytan på denna del kan uppskattas till 40 m². Dellokalen smalnar successivt av till någon meters bredd och upphör efter 25 m. I den smalare delen hotas arten av norrlandsstarr.

Efter en lucka på 5 m kommer hänggräset igen. Nu är det stenig mineralbotten på en 30 m lång strandremsa. Här är beståndet 2-5 m brett (2-7 m, om man räknar in en del strån ute i vattnet) och täcker en yta av uppåt 100 m².

Efter ytterligare 10 m kommer arten igen med 200 exemplar på en 20 m² stor yta med stenig strand/botten. Sedan kommer en liten pir och bortom denna, längst ut på udden, finns en mycket liten vik (båthamn) med öppning mot öster. Även i denna finns 200 ex, ute i vattnet och hårt trängda av norrlandsstarr och delvis skuggade av träd och buskar.

Växande ovanför hänggräset antecknades i denna östra del

Norrlandsstarr	<i>Carex aquatilis</i>
Kråklöver	<i>Comarum palustre</i>
Mjölkört	<i>Epilobium angustifolium</i>

Samt i vattnet utanför

Hybridpilblad	<i>Sagittaria natans x sagittifolia</i>
---------------	---

Kommentar

Vattenståndet var en halvmeter lågt vid besöket. Förekomsten har ökat betydligt sedan 1999 då den besöktes av Ulf Zethraeus och Svante Pekkari.

Platsen nås lämpligen med bil via en enkel väg, som går från E4-bron över Töre älv. Man kör in på grusplanen genom grinden i viltstängslet och sedan uppför backen åt höger (väster). Vägen leder till fritidshuset ute på udden, 1 km S om Töre.

Söder och sydväst om uddens spets var stranden exponerad mot SO med stora block. Där växte norrlandsstarr, vass och gultåtel men hänggräs saknades. Sökningen avbröts efter 100 m in på denna sida när ett brett vassbälte tog vid. Förutsättningar saknas här för hänggräsets trivsel.

Skötsel förslag

Hela lokalen är mycket skyddsvärd. Träd och buskar i och intill slänten måste gallras eller röjas bort. Ört- och gräsvegetationen på fastmarken intill hänggräset bör hållas efter (slätter) och inte tillåtas invadera lokalen. Norrlandsstarr och sjöfräken samt blåsäven, både i vattnet och på stranden, verkar expansiva och måste hållas efter (slås om möjligt under vattenytan).

Med tanke på att vården av lokalen kommer att påverka tomterna intill, kan det vara lämpligt att de boende följer utvecklingen (floraväxteri!) och kanske också står för skötseln av lokalen. Ägaren till den västra tomten (Hilding Johansson, Studentvägen 137, Luleå, tel 0920-98 543) verkade inte främmande för att ta ansvar för skötseln. Tomtgarna bör också, med tanke på det goda resultatet, intervjuas om hur de tidigare har skött området där hänggräset växer.

Bilder från lokal 1:7

Bilderna visar det troligen friskaste störsa och mest homogena hänggräsbeståndet i hela Norden

Lokal 1:8

Töre församling: inre Törefjärden, Törehamn, viken på västsidan av grusplanen

RUBIN-kod: 25M 5c 3316

Koordinat: 7328347 N / 1811690 E

Inventerad 2004-08-09 av Claes Hammarsjö och Ulf Zethraeus.

Lokalbeskrivning

Lokalen ligger på östra stranden av inre Törefjärden i direkt anslutning till grusplanen vid Törehamn. Den täcker 2 m² med ett 30-tal strån i vattnet intill en undervattenskälla (vattnet var betydligt kallare vid lokalen än i närheten. Källan hade en riklig vegetation av flytande rödalger (?)). Botten är bara delvis naturlig, utan består till stor del av nedrasat material från grusplanen. Risken att hänggräset trängs bort av annan vegetation bedöms som begränsad.

I direkt anslutning till beståndet antecknades

Norrlandsstarr	<i>Carex aquatilis</i>
Sjöfräken	<i>Equisetum fluviatile</i> (dominerande)
Vass	<i>Phragmites australis</i>

I närheten växte även

Svalting	<i>Alisma plantago-aquatica</i>
Sprängört	<i>Cicuta virosa</i>
Knappsäv	<i>Eleocharis palustris</i>

I vattnet fanns

Knoppslinga	<i>Myriophyllum sibiricum</i> (riklig något N om lokalen)
Hybridpilblad	<i>Sagittaria natans x sagittifolia</i>

Kommentar

Lokalen besöktes med båt. Vattenståndet var en halv meter under det normala vid beöket. Det går bra att med bil köra nästan ända fram till lokalen.

Skötselöförslag

Lokalen är lättåtkomlig och lätt att slå.

Lokal 1:9

Töre församling: inre Törefjärden, Töre, 800 m VSV viadukten över E4

RUBIN-kod: 25M 5c 3709

Koordinat: 7328718 N / 1810980 E

Inventerad 2004-08-09 av Claes Hammarsjö och Ulf Zethraeus.

Lokalbeskrivning

Lokalen ligger ganska exponerat för våg- och isrörelser vid södra stranden av madområdet närmast S om Töre, drygt 100 m S om E4. Strandlinjen går numer 100-talet meter sydligare än topokartan visar, detta på grund av landhöjning och annan uppgrundning.

Hänggräset växer i och intill vassen på en sträcka av 25 m.. Underlaget utgörs alldeles utanför lokalen av gyttja (eller dy), mer än 40 cm djup.

Lokalen är fördelad på tre grupper. Den största är en ”tuva” på 5 m² med 200 strån, de båda övriga är små med vardera 10 strån. Inga vippor iaktogs. Den västligaste gruppen står i vattenbrynet inne bland knappsäven och är hårt trängd av denna. Även de båda andra grupperna är trängda av knappsäv.

I anslutning till förekomsten antecknades

Knappsäv	<i>Eleocharis palustris</i>
Vass	<i>Phragmites australis</i>

I vattnet fanns

Hybridpilblad	<i>Sagittaria natans x sagittifolia</i>
---------------	---

Kommentar

Lokalen besöktes med båt. Vattenståndet var en halv meter under det normala vid beöket.

Skötselåtgärder

Detta är, tillsammans med följande, den enda lokal vid Törefjärden där (kreaturs-)bete är tänkbart som skötselåtgärd. Huvudförslaget är dock slåtter, eventuellt från båt, eftersom det är tveksamt om madområdet är bärligt. Lokalen är lättåtkomlig och lätt att slå.

Lokal 1:10

Töre församling: inre Törefjärden, Töre, 200 m OSO E4-bron över Töre älv

RUBIN-kod: 25M 5c 3609

Koordinat: 7328630 N / 1810933 E

Inventerad 2004-08-09 av Claes Hammarsjö och Ulf Zethraeus.

Lokalbeskrivning

Lokalen ligger ganska exponerat för våg- och isrörelser vid södra stranden av madområdet närmast S om Töre och 200 m S om E4. Strandlinjen går numer 100-talet meter sydligare än topokartan visar, detta på grund av landhöjning och annan uppgrundning.

Hänggräset växer på en exponerad, mycket långgrund dystrand, men ändå ganska skyddat av en stor sävrugge ute på en udde med uppstickande block. Vid högvatten ligger udden till stor del under vatten. Beståndet står i gränsen mellan kärr (starr) och pilbladsvegetation. Det hotas av ett intilliggande frodigt vassbestånd och kanske också av den ganska rikliga knappsäven.

Beståndet omfattar 100 strån på en yta av 4 m². Inga vippor sågs.

I anslutning till förekomsten antecknades

Norrlandsstarr	<i>Carex aquatilis</i>
Knappsäv	<i>Eleocharis palustris</i>
Vass	<i>Phragmites australis</i>

I vattnet fanns

Hybridpilblad	<i>Sagittaria natans x sagittifolia</i>
Säv	<i>Schoenoplectus lacustris</i>

Kommentar

Lokalen besöktes med båt. Vattenståndet var en halv meter under det normala vid besöket och lokalen var svåråtkomlig.

Skötsel förslag

Detta är, tillsammans med föregående, den enda lokal vid Törefjärden där (kreaturs-)bete är tänkbart som skötselåtgärd. Huvudförslaget är dock slåtter, eventuellt från båt, eftersom det är tveksamt om madområdet är bärligt. Lokalen är lättåtkomlig och lätt att slå.

2. Fynd på Kraaseli

Stränderna på ön Kraaselis västsida undersöktes noggrant, från nordspetsen till sydspetsen, genom strandhugg från en mycket grundgående båt. Till skillnad från Törefjärden är stränderna som regel fasta att gå på och långa sträckor kunde därför kontrolleras från land. På öns västsida är sedan tidigare fem hänggräslokaler kända. Samtliga besöktes och på två återfanns arten.

Lokal 2:1

Nedertorneå församling: Kopukku-Kraaseli, nordspetsen

RUBIN-kod: 25N 5f 0949

Koordinat: 7325950 N / 1879920 E

Inventerad 2004-08-10 av Claes Hammarsjö och Ulf Zethraeus.

Lokalbeskrivning

75 m SSO om öns nuvarande nordspets = 50 m Ö om kartans nordspets. Grunt vatten i det kärr som håller på att växa ut i sundet mot ön Selkäkari. Här stod en grupp om 10 ex. Ytterligare 30 m åt SO fanns 15 småväxta ex. Båda grupperna täcker mindre än 2 m² och är hårt trängda av sjöfräken.

I anslutning till förekomsten dominerade

Norrlandsstarr	<i>Carex aquatilis</i>
Sjöfräken	<i>Equisetum fluviatile</i>

I anslutning till hänggräset iaktogs även

Strandlysing	<i>Lysimachia vulgaris</i>
Fackelblomster	<i>Lythrum salicaria</i>

Kommentar

Lokalen upptäcktes 1997 av Christian Maurice (Zethraeus 1998). Lokalen besöktes nu, år 2004, med båt. Vattenståndet var en halv meter under det normala vid besöket och lokalen kunde bara nås till fots genom 100 meters vandring. Ett ganska stort område avsöktes, men endast de ovannämnda små klonerna hittades.

Skötsel förslag

Lokalen hotas av sjöfräken som tränger hårt på. Det blockfattiga kärret måste slås snarast om hänggräset ska ha en rimlig chans att klara sig. Lokalen är lättåtkomlig och sjöfräken och starr är lätta att slå. Lokalen är skyddad för is- och vågrörelser och kommer inom inte alltför lång tid att ligga inne i ett stort kärrområde. Områdets omgivning verkar vara lämpade för utplantering av ytterligare hänggräs.

Bild från lokal 2:1

*Knappt urskiljbara står här några få strån av hänggräs alldeles framför sjöfräkenbältet.
Hur länge överlever dessa i detta Natura-2000 område*

Bild från lokal 2:1

*En vy inifrån det
igenväxande sundet
mellan mellan
Kraaseli och
Selkäkari.
Alldeles framför
sjöfräkenbården till
vänster fanns några
fåtaliga ex. av
hänggräs*

Lokal 2:2

Nedertorneå församling: Kraaseli, den djupa viken på nordväststrann
RUBIN-kod: 25N 5f 5343
Koordinat: 73253-- N / 18793-- E
Inventerad 2004-08-10 av Claes Hammarsjö och Ulf Zethraeus.

Lokalbeskrivning

En grund lång vik med madartade stränder.

Kommentar

På denna plats iakttog Svante Pekkari 1958 en massförekomst av hänggräs. Vid besök 1997 och 1998 kunde arten inte återfinnas (Pekkari 2002), ej eller år 2004.

Lokalen med omgivning undersöktes nu, år 2004, genom att udden väster om viken inventerades till fots och genom kikarspaning mot vikens östra strand, eftersom lågvattnet hindrade oss från att ro in i viken. Inget hänggräs kunde upptäckas. Annars förefaller platsen fortfarande kunna vara lämplig för hänggräset. Lokalens koordinater bestämda med ledning av kartan.

Skötsel förslag

Försök med inplantering bör göras. Såväl bete som slätter kan därefter vara lämpliga skötselåtgärder.

Lokal 2:3

Nedertorneå församling: Kraaseli, viken S om ön på Kraaselis västsida
RUBIN-kod: 25N 4f 4637
Koordinat: 73246-- N / 18787-- E
Inventerad 2004-08-10 av Claes Hammarsjö och Ulf Zethraeus.

Lokalbeskrivning

En grund, blockrik vik med dy- och sedimentbotten med ängs- och kärrartade stränder.

Kommentar

Lokalen upptäcktes 1997 av Svante Pekkari och Ulf Zethraeus (Pekkari 2002). Sundet innanför ön har vuxit igen och gick inte att ta sig igenom med båt. Även söder om ön hade ytterligare land kommit till sedan kartan ritades. Vid det aktuella besöket kunde inget hänggräs upptäckas. Möjligen låg lokalen längst in i viken Ö om ön. Den platsen besöktes inte vid inventeringen.

Skötsel förslag

På den lilla öns sydsida finns stränder som verkar lämpade för hänggräs. De skulle kunna skötas med såväl bete som slätter.

Lokal 2:4

Nedertorneå församling: Kraaseli, mitt på västsidan i anslutning till en låg sedimentö.

RUBIN-kod: 25N 4f 4339

Koordinat: 73243--N / 18739 -- E

Inventerad 2004-08-10 av Claes Hammarsjö och Ulf Zethraeus.

Lokalbeskrivning

Området vid den tidigare funna lokalen, är ängsartat och mycket flackt och sten- och blockfattigt. Utanför stranden finns nu en sandrevel med gles vegetation. Kartans hus sågs ej (rivet ?)..

Kommentar

Lokalen upptäcktes 1997 av Svante Pekkari och Ulf Zethraeus (Pekkari 2002) men hänggräset kunde inte återfinnas år 2004. Vattenståndet var halvmeter under det normala vid vårt besök. Området undersöktes noga från land och även från sjön. Något hänggräs kunde inte upptäckas.

Både ängen, reveln och det mycket grunda sundet däremellan skulle kunna tänkas hysa hänggräs. Underlaget består huvudsakligen av mineraljord, täckt av tunn torv eller dy. Lokalen är exponerad för väder och vind, vilket kan förklara att hänggräset försvunnit. Om några 10-tal år bör dock förhållandena ha stabiliserats och då kanske platsen kommer att kunna erbjuda goda växtbetingelser.

Skötsel förslag

Inplantering av hänggräs bör försökas. Med hänsyn till påverkan från is och vågor behövs sannolikt någon form av skydd mot sådan mekanisk påverkan. Området är lämpat för strandbete.

Lokal 2:5

Nedertorneå församling: Kraaseli, västsidan, topokartans södra hus, VNV 100 m.

RUBIN-kod: 25N 4f 4039

Koordinat: 7324043 N / 1878977 E

Inventerad 2004-08-10 av Claes Hammarsjö och Ulf Zethraeus.

Lokalbeskrivning

Den ganska exponerade lokalen ligger dels på fast mark, dels i strandkanten på mer kärrartad botten. Underlaget är sand med en del block. Stigen till bryggan från kartans näst sydligaste hus går genom lokalen. Hänggräset var till en mindre del kullvräkt av vind och vågor vid besöket men verkar trivas bra. Det mycket växtliga men något glesa beståndet täcker en yta av 250 m² (25 x 15 m) och sträcker sig från stranden 15 m upp mot land i sammanhängande men ganska gles starrvegetation. Det omfattar över 1000 strån. Konkurrensen från andra arter är (än så länge) begränsad.

I anslutning till förekomsten dominerade

Knappsäv	<i>Eleocharis palustris</i>	(riklig)
Norrlandsstarr	<i>Carex aquatilis</i>	(ganska gles)

I och intill beståndet noterades

Krypven	<i>Agrostis stolonifera</i>
Madrör	<i>Calamagrostis stricta</i>
Kabbleka	<i>Caltha palustris</i>
Tuvad hunstarr	<i>Carex nigra</i> var. <i>recta</i>
Vattenmåra	<i>Galium palustre</i>
Sprängört	<i>Cicuta virosa</i>
Kråklöver	<i>Comarum palustre</i>
Trådtåg	<i>Juncus filiformis</i>
Kärrsilja	<i>Peucedanum palustre</i>
Svart- x grönvide	<i>Salix myrsinifolia</i> x <i>phylicifolia</i>
Kärrstjärnblomma	<i>Stellaria palustris</i>

En liten bit från förekomsten fanns

Grenrör	<i>Calamagrostis canescens</i>
Lappvide	<i>Salix lapponica</i> (sällsynt så långt ut i skärgården)

I vattnet alldeles utanför lokalen dominerade ävjebroddsvegetation med

Höstlånke	<i>Callitriche hermaphroditica</i>
Smålånke	<i>Callitriche palustris</i>
Vattenpest	<i>Elodea canadensis</i>
Ävjebrodd	<i>Limosella aquatica</i>
Gräsnate	<i>Potamogeton gramineus</i>
Hårmöja	<i>Ranunculus confervoides</i>
Strandranunkel	<i>Ranunculus reptans</i>
Hybridpilblad	<i>Sagittaria natans</i> x <i>sagittifolia</i>
Igelknopp	<i>Sparganium emersum</i>
Sylört	<i>Subularia aquatica</i>

Kommentar

Lokalen upptäcktes 1997 av Svante Pekkari och Ulf Zethraeus (Pekkari 2002). Lågvatten på 50 cm rådde vid besöket år 2004. Lokalen är mycket lätt att nå genom den brygga som ligger i anslutning till förekomsten.

Skötsel­förslag

Området lämpar sig väl för både bete som slåtter och är lätt­slaget. Läget alldeles intill en brygga gör lokalen mycket lätt att nå, varför slåtter torde vara att rekommendera. Stränderna runt omkring verkar allmänt lämpade för hänggräs, om man bortser från det exponerade läget. Om man satsar på att aktivt plantera ut hänggräs längs en längre strandsträcka, torde dock kreatursbete vara att föredra.

Bild från lokal 2:5

Häng­räset var förhållandevis ohotat av den övre strandvegetationen. Stråna stod i glesa grupper och var mestadels nedliggande

Bild från lokal 2:5

Stugan är ett bra riktmärke för att hitta denna lokal.

Lokal 2:6

Nedertorneå församling: Kraaseli, sydvästspetsen

RUBIN-kod: 25N 4f 3840

Koordinat: 73238—N / 18740—E

Inventerad 2004-08-10 av Claes Hammarsjö och Ulf Zethraeus.

Lokalbeskrivning

Lokalen låg troligen vid stranden av en blockig, exponerad strandäng. Genom uppgrävning bör den ha legat 50 m S om kartans udde.

Kommentar

Lokalen upptäcktes 1997 av Svante Pekkari och Ulf Zethraeus (Pekkari 2002). Området inventerades av Ulf Zethraeus år 2004. Hänggräset återfanns inte. Möjligen har lokalen på grund av sitt exponerade läge förstört av is eller vågor. Den är lätt att nå från land genom promenad från bryggan vid lokal 2:5.

Skötsel förslag

Eftersom platsen för bara 7 år sedan var växtplats för hänggräset ligger det nära till hands att återinplantera arten. Stor hänsyn måste då tas till det utsatta läget. Lokalen lämpar sig väl för bete men även för slåtter. Den kan med fördel betraktas som en sydlig utlöpare av lokal 2:5.

3. Fynd på Laitakari

Lokal 3:1

Nedertorneå församling: Laitakari, SO stranden av östra udden

RUBIN-kod: 25N 4f 4927

Koordinat: 7324934 N / 1877776 E

Inventerad 2004-08-10 av Claes Hammarsjö och Ulf Zethraeus.

Lokalen ingick ej i uppdraget.

Lokalbeskrivning

Sundet mellan Laitakari och Öystinkari har smalnat betydligt sedan topokartan ritades. Kartans breda sund är nu förvandlat till en smal kanal. Hänggräset växer gruppvis längs kanalens strand på en yta av 50 x 2 m. Uppskattningsvis omfattar beståndet 50 m². Lokalen ligger i kanten av ett plant mad-/kärrområde med relativt få tuvor och block. Beståndet omfattar 200 strån. 25 m längre norrut står ytterligare ett fåtal exemplar. Alla individ är välväxta och vitala även om vi endast såg ett fåtal vippor.

Norrlandsstarr och knappsäv tränger på från alla håll. De står vid normalvattenstånd delvis i halvmeterdjupt vatten bland olika ävjestrandsarter.

I beståndet antecknades

Krypven	<i>Agrostis stolonifera</i>
Smalbladig svalting	<i>Alisma "bottnica"</i>
Norrlandsstarr	<i>Carex aquatilis</i>
Kabbleka	<i>Caltha palustris</i>
Sprängört	<i>Cicuta virosa</i>
Knappsäv	<i>Eleocharis palustris</i>
Vattenmåra	<i>Galium palustre</i>
Fackelblomster	<i>Lythrum salicaria</i>

Kommentar

Lokalen hittades 1958 av Svante Pekkari, som dock inte gjorde några speciella noteringar. År 1998 återbesöktes platsen av Pekkari m fl. Förekomstens yta uppskattades då till 300 m² (Pekkari 2001). En jämförelse med Pekkaris uppgifter antyder att beståndet håller på att gå tillbaka.

Lokalen besöktes vid mycket lågt vattenstånd. Kanalen var inte ens framkomlig med vår grundgående båt. Första intrycket var att "här finns nog inget hänggräs, så som området har grundats upp och vuxit igen". Efter en inte alltför lång men besvärlig promenad i kärmark återfanns dock arten. Vid normalt vattenstånd bör man kunna komma ända intill lokalen med båt

Skötsel förslag

Lokalen bör kunna bestå i många år om hänggräsets konkurrenter hålls efter. En muddring av "kanalen" skulle också kunna vara positiv. En sådan kan även öka åtkomligheten och förenkla möjligheterna till uppföljning och skötsel.

Skötselåtgärde bör sättas in snarast. Såväl bete som slåtter är fullt möjliga men slåtter torde vara att föredra. Beståndet verkar lämpat att skatta på plantor för utsättning på närliggande lämpliga lokaler. Åtskilliga sådan förefaller finnas. Bland annat är nog strandlinjen SV om bebyggelsen på södra Kuninkaankari lämplig

Bild från lokal 3:1

De flesta stråna stod som här inne bland norrlandsstarr och knappsäv

Bild från lokal 3:1

I förgrunden finns en liten grupp hänggräs väl inbäddat bland norrlandsstarr. I övrigt syns det smala sundet mellan Laitakari och Kuninkaankari.

4. Fynd vid Säivisviken

”I Säivisviken fanns 1960, tre lokaler på västsidan av byn och sju på norra stranden delvis i nästan cirkelrunda – upp till sju m i diameter vackra bestånd. Dessa bestånd har 1998 ersatts av kraftiga vassbälten, 20-30 m breda och upp till 3 m höga samt av blåsäv. Vid byn finns endast en lokal kvar (se även Stenberg, Thörn och Westerberg 1993 i Sv. Bot. Tidskr. 1987) och tre lokaler i den nordöstra delen.” (Pekkari 2002). (”1987” ovan ska tydas som ”årgång 87”).

Den kvarvarande lokalen vid byn är sannolikt nedannämnda lokal 4:1 (Obs! de avvikande koordinaterna). Av de tre lokalerna i nordöstra delen kunde endast två återfinnas år 2004 (lokal 4:2 och 4:3).

Lokal 4:1

Nedertorneå församling: Säivis

RUBIN-kod: 25N 5b 0838

Koordinat: 7325853 N / 1858830 E

Inventerad 2004-08-11 av Claes Hammarsjö och Ulf Zethraeus.

Lokalbeskrivning

”Haparanda sn, Säivis 500 m O-OSO skolan (25M 5b 10 38), skyddad havsstrand på finsediment i grunt vatten 1991 LS NT (LD).” (Stenberg, L., Thörn, N. & Westerberg, S. : 23 nya kärlväxter rapporteras från landskapet Norrbotten. *Svensk Bot. Tidskr.* 87: 19-24). Läget är eventuellt felbestämt 200 m. Avser antagligen samma som den som hittades 2004. Om inte, så fanns 1991 ytterligare en lokal 200 m N om den nuvarande.

Lokalen utgörs av en några 10-tal m lång stenpir av glesa stenblock. Den sträcker sig mot öster från de igenväxande maderna. Omgivningen präglas av ävjobotten. Hänggräsbeståndet omfattade 100 sterila strån på en yta av 15 x 3 m, totalt kanske 30 m². De står (vid normalvattenstånd) i vatten, helst gruppvis i skyddat läge på nordsidan av piren inne bland stenblocken. Blåsäv börjar tränga på, men mest präglas vegetationen av knappsäv och pilblad. Beståndet glesnar ut mot sjön. Ett mindre antal strån står något djupare i vattnet längre ut i ävjan bland pilblad. Ungefär 25 m innanför lokalen har ett begränsat antal videbuskar slagit till på det stora madområdet.

Markerna innanför lokalen har tidigare betats men betet (med kreatur) upphörde enligt uppgift redan på 1950-talet. Senare har försök gjorts med fårbeta under några år.

I direkt anslutning till beståndet antecknades

Smalbladig svalting	<i>Alisma "bottnica"</i>
Blåsäv	<i>Schoenoplectus tabernaemontani</i>
Knappsäv	<i>Eleocharis palustris</i>
Hybridpilblad	<i>Sagittaria natans x sagittifolia</i>

I vattnet närmast utanför lokalen dominerade

Hybridpilblad	<i>Sagittaria natans x sagittifolia</i>
---------------	---

Kommentar

Lokalen är känd sedan tidigare. Den uppsöktes till fots. Vattenståndet var vid besöket 60 cm lågt, bl a till följd av hård nordlig vind. Totalt undersöktes 800 m strand. Ytterligare två liknande pirar fanns på sträckan, men de härbärgerade inget hänggräs. Området verkar väl lämpat för hänggräset.

Platsen längre norrut med koordinater enligt Stenberg m fl bör kontrolleras. Den ligger norr om det område som avsåktes 2004.

Skötsel förslag

Lokalen förefaller vara lätt att sköta med slåtter, men den lämpar sig även väl för bete.

Oberoende av skötselmetod behöver blåsäven och knappsäven slås, Videna måste röjas bort så att de inte växer till, kommer närmare och börjar sluta sig till buskage.

Lokalen är mycket lämplig för utvidgning och utplantering av hänggräs, särskilt om vassbestånden i närheten hålls efter.

Bild från lokal 4:1

Översiktspild från Säivisvikens västra sida. Det låga vattenståndet framgår tydligt

Lokal 4:2

Nedertorneå församling: Säivis

RUBIN-kod: 25N 5c 1412

Koordinat: 7326410 N / 1861290 E

Inventerad 2004-08-11 av Claes Hammarsjö och Ulf Zethraeus

Lokalbeskrivning

Lokalen utgörs av stranddelen av ett vidsträckt madområde. Det bestånd som blev funnet var ca 80 m² stort. Stråna var mestadels nedliggande och stod i glesa grupper. Ingen vippa kunde ses. Beståndet växte på ömse sidor om ett stängsel. Bete hade förekommit eftersom en del strån var avbitna. På håll kunde tre kor skönjas. Hänggräset var hårt undanträngt av knappsäv och norrlandsstarr.

Kommentar

Vid inventeringen blåste det en hård nordlig vind och vattenståndet var ca 60 cm under det normala. Detta torde vara en av de tre lokaler som Svante Pekkari hittade 1960 i Säivisviken (Pekkari 2002).

Skötsel­förslag

Här bedöms ett mer omfattande bete vara lämpligt. Detta måste i så fall begränsas till ett mindre område och med fler djur än de tre kor som nu var aktuella. Kontakt kan här tas med djurägare Bertil Hermansson tfn 0922-401 16. Adress pl. 7 Harrioja, 953 92 Haparanda.

Bild från lokal 4:2

På långt håll kunde tre betande kor urskiljas

Lokal 4.3

Nedertorneå församling: Sävis

RUBIN-kod: 25N 5c 1411

Koordinat: 7326470 N / 1861140 E

Inventerad 2004-08-11 av Claes Hammarsjö och Ulf Zethraeus

Lokalbeskrivning

Halvcirkelformigt runt en sten växte ett friskt sammanhängande bestånd. Det var litet i sin omfattning ca 3m². Det lyste karakteristiskt grönt på avstånd. Utanför växte framför allt knappsäv. De på förra lokalen sedda korna hade nu kommit närmare. På denna lokal hade dock inget bete skett, troligen på grund av att den omkringliggande vegetationen var mager och gles.

Kommentar

Även denna lokal torde ha observerats av Svante Pekkari 1960. Den såg ohotad ut men dess litenhet gör den ändå sårbar, varför regebunden uppföljning bör ske.

Bild från lokal 4:3

Här, halvcirkelformigt runt stenen växte ett friskt bestånd, som lyste karaktäristiskt grönt på håll.

5. Fynd vid Viikinlahti (här = nordstranden av Vuonoviken)

”I Vuonovikens inre del har arten funnits åtminstone sedan slutet av 1950-talet. Den 26 aug. 1998 noterades fyra lokaler som störst ca 25 m² stor.” (Pekkari 2002). Endast stranden från ön i Viikinlahtis östra del ned till Ämmänkari besöktes 2004..

Lokal 5:1

Nedertorneå församling: Vuonoviken vid vägen till Leppikari (Ämmänkari), Lillhamnen

RUBIN-kod: 25N 5f 1512

Koordinat: 7326570 N / 1876237 E

Inventerad 2004-08-10 av Claes Hammarsjö och Ulf Zethraeus.

Lokalbeskrivning

Lokalen ligger vid den muddrade kanalen in till en båthamn och nedanför den blockvall som lades upp vid muddringen. Stranden består av muddermassor med block och sluttar ganska påtagligt mot vattnet. Det är en av de besökta lokaler som sträcker sig högst upp mot land, troligen därför att muddret håller fuktigheten väl och än så länge inte har vuxit igen med konkurrerande landväxter. Huvuddelen av beståndet står dock i anslutning till vattenbrynet (vid normalvattenstånd). Lokalen är ung, även om det är tänkbart att hänggräset funnits alldeles i närheten även tidigare.

Vid besöket iaktogs på en 80 m² yta 300 ex på 20 x 4 m. Många hade blommat. År 2003 besöktes lokalen under Svenska Botaniska Föreningens botanikdagar och då var lokalen klart individrikare (500 ex?) och med riklig blomning. Hänggräset har alltså börjat degenerera. Det står nu blandat med knappsäv och norrlandsstarr som börjar tränga på ordentligt. Nedre delen är rotat i ett ävjebroddsamhälle.

I direkt anslutning till beståndet antecknades

Norrlandsstarr	<i>Carex aquatilis</i>	(riklig)
Knappsäv	<i>Eleocharis palustris</i>	(riklig)
Hybridpilblad	<i>Sagittaria natans x sagittifolia</i>	
Fackelblomster	<i>Lythrum salicaria</i>	
Kabbleka	<i>Caltha palustris</i>	
Sprängört	<i>Cicuta virosa</i>	
Krypven	<i>Agrostis stolonifera</i>	

Kommentarer

Platsen är mycket lätt att nå. Goda parkeringsmöjligheter finns vid hamnen bara några 10-tal m från lokalen.

Eftersom ytterligare 3 (4?) lokaler fanns i Vuonoviken 1998, bör vikens norra del besökas vid tillfälle.

Skötsel förslag

Skötsel av lokalen bör påbörjas snarast. Konkurrerande växter, främst norrlandsstarr och knappsäv, måste hållas efter genom slåtter. Ebbe och Britt-Marie Engström bor nära lokalen och de har förklarat sig villiga att floraväcka den. Möjligen kan de också åta sig att sköta den. Makarna kan nås på tfn 0922-105 28, adr. Leppikari 54, 953 92 Haparanda.

Bild från lokal 5:1

I framkanten av den vegetationsremsa som syns fanns relativt många ex. av hängräs, några med vippor. Jämfört med fjolåret har dock lokalen minskat påtagligt

Lokal 5:2 m fl

Enligt Svante Pekkari (2002) fanns 4 lokaler 1998 (inklusive 5:1 ?). Bör kontrolleras.

Lokal 6:1

Nedertorneå församling: Stora Almsten, södra delen av viken Ö om Leppikari.

RUBIN-kod: 25N 5f xxxx

Koordinat: 732---- N / 187---- E

Inventerad 2004-08-12 av Claes Hammarsjö och Ulf Zethraeus.

Lokalbeskrivning

Lokalen ligger vid stranden nedanför en relativt smal remsa av blockigt kärr. Vid besöket sågs 7 strån på en bar yta av 1 m².

Kommentar

Anteckningarna från besöket borttappade. Återbesök kommer att göras år 2005.

Lokal 6:2

Nedertorneå församling: Stora Almsten, södra delen av viken Ö om Leppikari.

RUBIN-kod: 25N 5f 1420

Koordinat: 7326470 N / 1877020 E

Inventerad 2004-08-12 av Claes Hammarsjö och Ulf Zethraeus.

Lokalbeskrivning

Lokalen ligger på västra sidan av Stora Almsten. Den är ca 4 m². Beståndet var friskt och hotades ej av omkringliggande växtlighet.

Kommentar

Eftersom någon uppblandning med övrig vegetation inte förekom kunde man på håll urskilja dess särskilda gröna lyster från övrig växtlighet.

Skötsel förslag

Stora Almsten kan vara svår att nå såväl till fots som med båt på grund av alla uppgrundade partier som omväxlar med djupare sådana. Väl där kan slåtter utföras, vilket är en åtgärd som bedöms lämplig för att undvika att lokalen invaderas av knappsäv och norrlandsstarr.

Lokal 6:3

Nedertorneå församling: Stora Almsten, södra delen av viken Ö om Leppikari

RUBIN-kod: 25N 5c 1319

Koordinat: 7326370 N / 1876940 E

Inventerad 2004-08-12 av Claes Hammarsjö och Ulf Zethraeus.

Lokalbeskrivning

Svante Pekkari besökte lokalen 1998 och konstaterade ”att här finns troligen den rikaste förekomsten av hänggräs i Haparanda skärgård och därmed också i Sverige.” Lokalens yta uppskattades då till 1000 m². Vid vårt besök 6 år senare finns inte mycket kvar av lokalen. Den uppskattades till ca 20 m². Beståndet var glesst och uppblandat med knappsav och norrlandsstarr.

Lokalen ligger 100 m Ö om topokartans strandlinje 200 m S om kartans NV-spets av Stora Almsten (= 300 m S om den nuvarnde NV.spetsen). Hänggräset växer på SO-sidan nära sydspetsen av den stora blockfattiga mad, till stor del av kärrkaraktär, som nu finns SSO om öns NV-spets.

Kommentar

Med hänvisning till Svante Pekkari's konstaterande ovan får man här ett påtagligt bevis på hur snabbt en rik hänggräslokal kan förändras.

Skötsel förslag

Lokalen är lämpad för slåtter, som bör sättas in omgående med tanke på att beståndet gått så starkt tillbaka på senare år.

Bild från lokal 6:3

Här står några glesa grupper med hänggräs uppblandade med knappsav och norrlandsstarr. Denna lokal utnämndes 1998 till Sveriges största av Svante Pekkari.

Lokal 6:4

Nedertorneå församling: Stora Almsten, södra delen av viken Ö om Leppikari

RUBIN-kod: 25N 5c 1618

Koordinat: 7326660 N / 1876850 E

Lokalbeskrivning

Lokalen ligger på fastlandssidan ca 100 m Ö omtopokartans strandlinje. Beståndet var ca 10 m². Det var inbäddat bland sjöfräken, knappsäv och norrlandsstarr.

Kommentar

Många ex. var förvissnade och antagligen döende av konkurrensen.

Skötsel förslag

Detta bestånd torde vara borta nästa år. Kanske kan det räddas om omedelbar slåtter sätts in, vilket underlättas av att lokalen ligger på fastlandssidan och därmed är lättare åtkomlig än lokalerna på Stora Almsten.

Bild från lokal 6:4

Knappt urskiljbart fanns här inne bland vegetationen några döende ex. av hänggräs

Lokal 6:5

Nedertorneå församling: Stora Almsten, södra delen av viken Ö om Leppikari

RUBIN-kod: 25N 5c 1518

Koordinat: 7326570 N / 1876800 E

Lokalbeskrivning

Lokalen ligger nedanför en stuga. Här finns ett glest bestånd av hänggräs på ca 15 m². De enstaka stråna stod på dyjord mellan klappersten. Beståndet var ensamt och opåverkat av övrig vegetation.

Kommentar

Trots lokalens gynnsamma läge upplevdes biotopen ej som optimal på grund av att hänggräsets etablering var gles och fragmentarisk.

Skötsel förslag

Inga egentliga åtgärder kan här vidtas förutom att följa lokalen år från år.

Bilder från lokal 6:5

På den blockiga stranden nedanför stugan stod ohotade grupper med hänggräs

Lokal 6:6

Nedertorneå församling: Stora Almsten, södra delen av viken Ö om Leppikari

RUBIN-kod: 25N 5c 1418

Koordinat: 7326490 N / 1876810 E

Lokalbeskrivning

Lokalen ligger 150 m S om stugan. Den var ca 60 m². De fåtaliga och glest växande exemplaren var förhållandevis friska.

Kommentar

Även här stod hänggräset på dyjord bland klappersten. Lokalen påminde om den föregående, fränsett att den omkringliggande vegetationen här stod något närmare.

Skötsel förslag

Den framträngande strandvegetationen bör hållas efter genom slåtter. Det kan dock föreligga vissa svårigheter att utföra denna på grund av den rikliga förekomsten av klappersten.

Lokal 6:7

Nedertorneå församling: Stora Almsten, södra delen av viken Ö om Leppikari

RUBIN-kod: 25N 5c 1417

Koordinat: 7326450 N / 1876770 E

Lokalbeskrivning

Denna lokal ligger på Ö sidan av viken mellan Ämmänkari och Pajukari. Här fanns spridda grupper av hänggräs på en sträcka av 10 x 2 m. Bestånden stod bland klappersten och var på flers ställen avskurna av det framträngande bältet av norrlandsstarr.

Kommentar

Hela sträckan bestående av de tidigare lokalerna 6:5, 6:6 och 6:7 kan tidigare ha utgjort ett sammanhängande bestånd med riklig förekomst av hänggräs. Nämnas skall att på ingen av de nämnda lokalerna förekom något ex. med vipa.

Skötsel förslag

Lokalen 6:7 bör snarast slås och regelbundet hållas efter. Ev kan utplantering vara ett alternativ. Bete förefaller mindre realistiskt.

Lokalen vid Hedenäset

Våra uppgifter om denna lokal var vaga. Någon exakt uppgift om var de finska forskarna hade sett hänggräs på svenska sidan har ej lämnats till oss. Trots det ville vi gå grundligt till väga, Vi valde därför att ro hela sträckan mellan mellan Armasjokkis utflöde i Torneälven ner till rastplatsen vid Hietaniemi kyrka, en sträcka på 9 km.

Trots ett noggrant avspanande av stränderna och trots att det förekom bete på några ställen, vilket som bekant bedöms lämpligt för hänggräsets etablering, kunde den åsyftade lokalen ej upptäckas.

Det var något högt vattenstånd i älven, vilket kan ha försvårat letandet. Även om många lokaler bedömdes lämpliga, så var de flesta strandpartierna av den karaktären att vegetationen gick ända ut i vattnet och där blev den tvärt avklippt. Någon vegetationsfattig blottlagd strand sågs sällan.

Att lokalen ej återfanns kan bero på att vi ej sökte tillräckligt långt söderut eller att vi helt enkelt ej var tillräckligt uppmärksamma. En annan omständighet kan vara att de finska forskarna har tagit fel. Rörlan kan nämligen på håll lätt förväxlas med hänggräs, särskilt unga plantor som står längst ut i strandlinjen. Att vi uttrycker oss så är vi tycker oss ha hört att finnländarnas upptäckt av hänggräset vid Hedenäset skedde på långt håll från den finska sidan.

Ytterligare kommentarer och frågeställningar

Hur reagerar olika arter på slåtter? En del tar mycket stryk, jämför t ex med gräsmattor som tättnar påtagligt vid klippning. Gäller detta hänggräsets värsta konkurrenter? *Fråga Lars Ericsson.*

Hur mycket slåtter tål hänggräset? Kanske det är lämpligt att slå även detta, ifall det reagerar som gräsmattegräs? Det förenklar i så fall slåttern högst avsevärt. I övrigt är frågan särskilt aktuell när det gäller en art som norrlandsstarr. Hur reagerar den? För övrigt: bör man slå under eller över vattenytan, vid lågvatten eller högvatten etc? Hur stort område bör slås med hänsyn till rotkonkurrensen?

Besök bör göras vid medelvattenstånd för att en korrekt beskrivning av lokalerna ska kunna göras. Vid lågvatten kan lokalerna lättare nås från land, vid högvatten underlättas sökande med båt.

Inventering och skötsel av hänggräslokalerna kräver mycket grundgående båtar.

Den dåliga förekomsten av vippor kan tänkas bero på att 2004 var ett dåligt blomningsår. Nu verkar detta ju inte ha någon större betydelse eftersom förekomsten av livskraftiga frön uppges vara minimal.

Hur små bitar av jordstammar eller utlöpare kan man använda för utplantering? Går det att odla hänggräs i ”plantskolor” för att få fler och livskraftigare exemplar? Kan de bli fertila där och ge grobart frö?

Muddringar bör, åtminstone försöksvis, utnyttjas för spridningen av hänggräset. Ideologin att bara sätta ut plantor på gamla lokaler är något utopisk. De gamla lokaluppgifterna är vanligen mycket ungefärliga och dessutom har en del lokaler blivit direkt olämpliga på grund av landhöjningen. Hänggräsets lokaler försvinner hela tiden och nya tillkommer. Om man har noggranna anteckningar om utplanteringen finns inga beränsningar i valet av nya lokaler.

Trots att antalet hänggräsbestånd i Norrbotten är ganska stort, så tillhör de sannolikt bara en eller ett fåtal kloner som etablerats för mycket länge sedan.

Hänggräs trivs och blommar av allt att döma bäst där mineraljorden inte täcks av tjockare dy.

Vi har som regel i rapporten använt beteckningen grupper istället för kloner, då de skilda grupperna/bestånden ofta torde vara delar av samma klon. Dessutom är det svårt att med säkerhet säga att en grupp bara består av en enda klon, även om det som regel torde vara så.

Antalet strån anges vanligen i 10- eller 100-tal. Självklart är siffrorna inte exakta.

Påståendet att förekomsterna helst bör vara sötvattenspåverkade och därför ligga i anslutning till större vattendrag torde vara en sanning med modifikation. I så fall borde flera lokaler längs Torneälven kunna bestå.

I norra Bottenviken bör saliniteten, liksom vid Ishavet, vara så låg att ytterligare utspädning inte behövs. Många av de rikare lokalerna vid Norrbottenskusten ligger tvärtom i väl skyddade miljöer på avstånd från större sötvattensflöden.

Däremot stämmer det att arten gynnas av frilagda stränder och bottnar för att jordstamsfragment ska kunna slå rot. Älvarnas och åarnas rinnande vatten kan erodera stränderna så att marken läggs bar eller bygga upp land genom avlagring av sand- och finsedimentbankar. De flacka stränderna där arten växer påverkas även av landhöjningen, av starka vattenståndsväxlingar och av kraftigt vågsvall samt av is som river sönder stränderna eller rent av transporterar bort infrusna partier etc. Muddring kan i princip ge likartat resultat. Tidigare var kreaturens tramp vid strandbete en viktig väg att skapa nya växtplatser.

Hänggräset är en innerskärgårdsväxt och den förekommer aldrig i tätt slutet vegetation.

Att hänggräset saknas i skärgårdens yttre delar beror främst på att vågsvallet drar med sig de finare jordarna och avlagrar dem på djupare vatten. Dessutom torde hänggräset behöva någorlunda lugna förhållanden för att rota sig ordentligt. Sådana villkor erbjuds knappast längre ut i skärgården. Det vore ändå intressant att som experiment plantera hänggräs längre ut i skärgården, för att se om det finns möjliga levnadsbetingelser där.

Vid lågvatten och efter påfrestningar av vågsvall mm kan förväxling med andra gräs, i synnerhet rörfilen *Phalaris arundinacea*, lätt ske. Särskilt små exemplar av rörfilen i vattenkanten fick vi i flera fall studera mycket noga för att bli helt säkra på att det inte rörde sig om hänggräs. Den största habituella skillnaden är att rörfilenstråna nedtill var betydligt tunnare än hos hänggräs. I övrigt var likheten slående. Nära Öystinkaris sydspets angav vi preliminärt en lokal med tre strån, men först efter noggrant studium blev det klart att det rörde sig om rörfilen. På sandbanken N om Hedenäset misstogs först små klena rörfilenplantor för hänggräs. Det krävdes ganska ingående studium för att utesluta den möjligheten.

Blockig, ävjig strand eller i vattenbrynet av mader verkar vara de typiska lokalerna. Men de bör inte ha exponerade lägen. På sådana blockstränder saknas arten helt, även om till synes lämpliga nischer finns mellan blocken.

Vass kan vara en indikator på lagom utsatta stränder. Att utrota vassen längs mader och kärriga stränder kan tänkas vara ett lämpligt sätt att skapa lämpliga hänggräslokaler, under förutsättning att kostnaderna medger en sådan åtgärd.

Uppräkningarna av arter i anslutning till hänggräsbestånden fyller flera syften. Det första är naturligtvis att söka ge en fylligare beskrivning av den biotop där hänggräset växer. Den andra är att dessa uppgifter ibland kan underlätta återfinnandet av den plats där hänggräset växer (eller, i olyckliga fall, var det en gång växte). En tredje är att möjliggöra en förhandsbedömning av lämpliga alternativa skötselåtgärder. Den fjärde, slutligen, är att på motsvarande sätt kunna förhandsbedöma platsens lämplighet för utplantering av ytterligare hänggräs i närheten.

Närboende bör intervjuas om lokalernas historia (bete, slåtter, uppgrundning etc). Den vägen kan man kanske få en del tips om hänggräsets möjligheter till överlevnad.

Tidsåtgång

För att ge underlag för framtida bedöningar av tidsåtgången vid liknande projekt lämnas nedan en tidsredovisning för arbetet. Det kan nämnas att vi, Claes Hammarsjö och Ulf Zethraues, har omfattande erfarenheter från inventering inom pågående landskapsfloraprojekt, inte bara i Norrbotten. Vi har dessutom ägnat ett par veckor åt att söka småsvalting i Norrbottens skärgård och ett par veckor åt inventering med båt av Norrbottens sjöar. Arbetet har sålunda genomförts så effektivt man kan begära.

De svåra förhållandena med av- och pålastning av båt på bilkärra, rodd och körning med utombordare i mycket grunda och blockiga vatten, tunggångna och djupa kärr mm, ibland långt från bebyggelse, gör det olämpligt, både av säkerhetsskäl och rent praktiskt att låta en ensam person besöka mer än en mindre del av lokalerna.

Att vara två innebär dessutom att arbetet blir betydligt effektivare. Den ene kan då ta sig fram till svåråtkomliga ställen, samtidigt som den andre sköter alla fältanteckningar.

Fältarbetet år 2004 tog, inklusive körning till och från lokalerna, 39 tim för 2 personer med två bilar, ytterligare 3 tim med den bil varmed båten fraktades, dvs totalt 81 mantimmar. Härtill kommer förberedelser och kvällsarbete mm, 6 mantimmar. Rapportskrivningen har tagit 19 tim för Claes och 20 timmar för Ulf att sammanställa och redigera materialet.

Belägg av svårbestämda och ovanliga arter har samtidigt insamlats och tillställts Naturhistoriska Riksmuseet. Tidsåtgången för detta insamlingsarbete och växtpressning har inte inräknats i ovanstående tider.

Ytterligare områden värda att undersöka, utöver de som angivits i Åtgärdsprogrammet

Angelägna

Törefjärden innanför Törefors, inte minst ön närmast Törefors och viken vid Sandviksbacken. Vånafjärden vid Karlsborg.
Hela Sangisfjärden.

Mindre angelägna, som verkar fullt möjliga enligt topokartan

Området utanför Vitåns mynning.
Området utanför Råneälvens mynning.
Kanske också området söder om byn Sören.
Kanalerna runt Fällesön S om Kalix.

Hänggräset har i modern tid även hittats i "Nederkalix sn, Vånafjärden vid Grönviken (25M 41 37 44), grund dyig strand 1990 HA." (Stenberg, L., Thörn, N. & Westerberg, S. : 23 nya kärleväxter rapporteras från landskapet Norrbotten. *Svensk Bot. Tidskr.* 87: 19-24). Lokalen bör kontrolleras liksom stora delar av Vånafjärden. Att kontrollera lokalen bör gå fort om det är möjligt att stanna vid E4. Att kontrollera lovande stränder vid fjärden kräver en heldag. (HA är Harry Andersson, Kungälv).

Flertalet lämpliga utplanteringslokaler nöts och eroderas antagligen ofta av is. Vid utplantering bör man därför förankra rotbitarna på lämpligt sätt.

Litteratur

- Pekkari, S. 2002: Hänggräs då och nu i Haparandaområdet. En snart försvunnen art? *Nordrutan 2002:1*: 14-16.
- Zethraeus, U. 1998: Småsvallingjakten 1997. *Nordrutan 1998:1*: 18.